

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

СИБАЛЬ ОЛЕГ БОГДАНОВИЧ

УДК 343.223 (477)

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ЖИТТЮ ТА ЗДОРОВ'Ю ОСОБИ
ПІД ЧАС ЗАЙНЯТТЯ СПОРТОМ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
Бурдін Володимир Миколайович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
в. о. завідувача кафедри кримінального права
та кримінології.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Кваша Оксана Олександрівна,
Київський університет права НАН України,
завідувач кафедри кримінального права
та процесу;

кандидат юридичних наук
Пасєка Олексій Федорович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології.

Захист відбудеться **30 квітня 2015 р.** о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79000, м. Львів, вул. Городоцька, 26

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79000, м. Львів, вул. Городоцька, 26

Автореферат розісланий 28 березня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поряд із традиційними уявленнями про соціальну корисність спорту існує тенденція до заперечення позитивного значення зайняття деякими його видами (зокрема боксом, карате, регбі, футболом, хокеєм та іншими, пов'язаними із фізичною взаємодією спортсменів) з огляду на високу ймовірність отримання травм, які нерідко призводять до тяжких наслідків (тривалий розлад здоров'я, каліцтво, смерть тощо). При цьому шкода може заподіюватись не лише одним спортсменом іншому, а й внаслідок неправомірних діянь спортивних суддів, тренерів, лікарів. Аналіз статистичних даних свідчить про щорічне зростання кількості осіб, травмованих під час спортивних заходів. Результати соціологічного опитування осіб, які займаються спортом, та працівників правозастосовчих органів показали, що попри значну поширеність спортивних травм та високий відсоток їх спричинення з вини інших осіб, у судово-слідчій практиці України майже не відомі випадки кримінально-правової оцінки спортивного травматизму.

Не вирішує цього питання і КК України, який не містить спеціальних норм щодо кримінально-правової природи досліджуваних діянь, критеріїв їх правомірності та правил кримінально-правової кваліфікації. Поряд із цим специфіка завдання шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом полягає у тому, що офіційними правилами змагань з деяких видів спорту прямо передбачено можливість чи необхідність заподіяння шкоди як одну з умов участі у цих видах діяльності. Вказана обставина унеможливорює кримінально-правову кваліфікацію на загальних підставах та зумовлює необхідність у розробці окремого підходу до оцінки такого роду діянь. Роль науки кримінального права у цьому питанні полягає у тому, щоб визначити ті межі, у яких заподіяння спортивної травми оцінюється як злочин чи правомірне діяння.

Сьогодні в Україні відсутні самостійні монографічні дослідження, присвячені кримінально-правовій характеристиці заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом, однак для теорії кримінального права ця тема не є абсолютно новою. Значний внесок у розробку окресленої проблематики у різний час здійснено у працях українських та іноземних вчених, а саме: П. П. Андрушка, М. В. Анчукової, Ю. В. Бауліна, Є. В. Безручка, О. В. Бобильова, С. В. Бородіна, О. К. Газданової, М. С. Грінберга, П. А. Дубовця, М. Д. Дурманова, В. Г. Івшина, О. М. Ігнатова, М. Г. Каднікова, О. О. Кваші, С. Г. Келіної, Н. Ш. Козаєва, І. Д. Козочкіна, А. М. Красікова, І. В. Красницького, О. М. Лемешка, В. О. Навроцького, Т. Ю. Орешкіної, А. А. Піонтковського, В. В. Сараєва, О. В. Серової, О. А. Скворцова, В. В. Сташиса, Ю. М. Ткачевського,

П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, М. Д. Шаргородського, О. І. Ющик та інших науковців.

Водночас залишається ще багато дискусійних, недостатньо чи взагалі недосліджених питань цієї теми. Зокрема остаточно не з'ясовано, що виступає підставою виключення кримінальної відповідальності спортсменів за заподіяння ними один одному шкоди під час спортивних заходів; норми якого із кримінально-правових інститутів повинні застосовуватись до врегулювання таких відносин; у яких випадках доцільно ставити питання про кримінальну відповідальність за ці діяння тощо. Крім того, більшість напрацювань із досліджуваної тематики належить до радянського періоду або стосується законодавства іноземних держав.

Недосконале кримінально-правове регулювання заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом в Україні та недостатня розробка цього питання у теорії кримінального права спричиняють невизначеність у діяльності суб'єктів правозастосування щодо кримінально-правової оцінки спортивного травматизму, що у сукупності обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі кримінального права та кримінології юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка у межах науково-дослідницької програми «Теоретико-прикладні проблеми удосконалення кримінального законодавства України» (номер державної реєстрації 0113U004175).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є науково-теоретичне обґрунтування та розробка цілісного, системного підходу до кримінально-правової характеристики заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом, а також підготовка на цій основі пропозицій щодо вдосконалення КК України та практики його застосування.

Для досягнення цієї мети у роботі поставлено такі задачі:

– окреслити межі зайняття спортом як поведінки, під час якої може заподіюватися шкода життю та здоров'ю особи, що підлягає кримінально-правовій оцінці;

– проаналізувати особливості кримінально-правового регулювання заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом в іноземних державах;

– з'ясувати кримінально-правову природу та місце правомірного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом у доктринальній системі обставин, що виключають злочинність діяння;

– виокремити умови правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом та розглянути питання про можливість їх законодавчого закріплення;

– сформулювати правила кримінально-правової кваліфікації протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із заподіянням шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом.

Предмет дослідження – кримінально-правова характеристика заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять концептуальні засади діалектики. З-поміж загальнонаукових методів використано: системний – для визначення місця правомірного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом у доктринальній системі обставин, що виключають злочинність діяння (підрозділ 2.2); формально-логічні (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, абстрагування) – під час дослідження кримінально-правової природи та вироблення правил кваліфікації заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом, а також для формулювання проміжних та кінцевих висновків дисертації (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2); соціологічні (опитування у формі анкетування та документальний) – для вивчення та узагальнення думок з цього приводу працівників правозастосовчих органів та осіб, які займаються спортом, а також для дослідження змісту правозастосовчих актів, матеріалів спортивної дисциплінарної практики, статистичних даних та публікацій у засобах масової інформації (підрозділи 1.2, 2.1, 2.3, 2.4, 3.2).

У дисертації використано також спеціально-юридичні методи, зокрема: історико-правовий – під час дослідження історичних джерел кримінального права (пункти 3.2.1, 3.2.2); порівняльно-правовий – для виявлення спільного та відмінного у підходах до кримінально-правової оцінки спортивного травматизму в іноземних державах (підрозділ 1.3); герменевтико-правовий – для тлумачення текстів нормативно-правових приписів вітчизняного та іноземного законодавства (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2); правового моделювання – під час створення проекту статті до КК України, що закріплює умови правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом (підрозділ 2.4); техніко-юридичного аналізу – для дослідження змісту умов правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом, а також наявних у юридичній літературі проектів кримінально-правових норм про відповідальність за ці діяння (підрозділи 2.3, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування осіб, які займаються спортом, та працівників судових та правоохоронних органів міста Львова (загалом опитано 295 осіб), статистичні дані Львівського обласного лікарсько-фізкультурного диспансеру стосовно показників спортивного травматизму за 2003–2014 роки, окремі правозастосовчі акти судових та правоохоронних органів Закарпатської, Запорізької, Київської, Полтавської, Харківської, Херсонської та Хмельницької областей, матеріали

дисциплінарної практики Всеукраїнських та Львівських обласних спортивних федерацій, а також повідомлення у засобах масової інформації (зокрема інтернет-виданнях) про факти заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням, присвяченим питанням кримінально-правової характеристики заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом. Найважливішими з-поміж досягнутих результатів та новими для науки кримінального права є такі положення, що виносяться на захист:

вперше:

– з'ясовано, що у доктринальній системі обставин, що виключають злочинність діяння, зайняття спортом становить передбачену іншими, ніж КК України, актами національного законодавства обставину, що виключає злочинність заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи, та проявляється у формі реалізації суб'єктивного юридичного права;

– виокремлено вимоги офіційної організованості спортивних заходів (змагань і тренувань), дотримання яких запропоновано визнавати однією із умов правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом;

– розроблено проект статті, що закріплює умови правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом, та обґрунтовано доцільність доповнення нею КК України;

– доведено, що кримінально-правова кваліфікація застосування до особи фізичного чи психічного насильства з метою примусити її займатися спортом, що передувало заподіяння шкоди її життю чи здоров'ю під час цієї діяльності, повинна диференціюватися залежно від наявності ознак співучасті та складу злочину у вчиненому;

удосконалено:

– обґрунтування висновку про те, що правомірне заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом не є різновидом діяння, пов'язаного з ризиком, з огляду на неспівпадіння суб'єктів ризикованих діянь, наявність завідомої загрози настання суспільно-небезпечних наслідків, відсутність значної суспільно корисної мети та обґрунтованого розрахунку на відвернення шкоди;

– положення щодо змісту дотримання спортивних правил як однієї з умов правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом шляхом обґрунтування, що складовими цієї умови є: 1) допустимість офіційними правилами спортивних змагань з конкретного виду спорту можливості чи необхідності заподіяння такої шкоди;

2) відповідність суб'єкта, об'єкта, потерпілого, форми, способу та наслідків діяння, що потягло завдання шкоди, вказаним правилам;

– аргументацію твердження про те, що заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи внаслідок порушення спортивних правил повинно визнаватися злочином і тягти кримінальну відповідальність, шляхом уточнення, що кваліфікацію цих діянь необхідно здійснювати за статтями 115, 116, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128 КК України з урахуванням психічного ставлення винного не до діяння (порушення спортивних правил), а до настання наслідків у вигляді шкоди життю та здоров'ю особи;

– підхід до кримінально-правової оцінки протиправного неперешкоджання спортивним суддею чи тренером заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом шляхом встановлення, що кваліфікація таких діянь повинна диференціюватися залежно від правомірності дій спортсмена, що заподіяв цю шкоду, та психічного ставлення судді (тренера) до настання суспільно небезпечних наслідків;

дістали подальший розвиток:

– висновок про те, що правомірне заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом не охоплюється згодою потерпілого як існуючою у доктрині кримінального права обставиною, що виключає злочинність діяння, оскільки спортсмен погоджується лише на ймовірність (ризик) завдання йому шкоди та не бажає (намагається уникнути) настання щодо себе цих наслідків;

– положення щодо змісту дозволеності (легальності) виду спорту як однієї з умов правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття цією діяльністю шляхом конкретизації, що під цією умовою слід розуміти внесення у встановленому порядку виду спорту до Реєстру визнаних видів спорту в Україні;

– твердження про те, що здійснений організатором спортивного заходу чи тренером допуск до змагань особи, яка не відповідає вимогам, що ставляться до учасників цього заходу, а також надання лікарем неправдивого висновку про придатність спортсмена за станом здоров'я до участі у спортивному заході не знаходяться у необхідному причиновому зв'язку із наслідками у вигляді шкоди життю чи здоров'ю особи, оскільки у розвиток цього зв'язку втручаються самостійні чинники – добровільна участь потерпілого спортсмена у спортивному заході та (або) дії спортсмена-суперника, що безпосередньо спричинили цю шкоду;

– положення про те, що порушення відповідною особою (тренером, інструктором, організатором спортивного заходу, керівником (власником) спортивного приміщення чи споруди та ін.) правил техніки безпеки щодо підтримання у належному стані спортивного інвентарю (снарядів, устаткування)

та місць проведення спортивних заходів, що спричинило заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи, необхідно кваліфікувати за ст. ст. 119, 128, 137 КК України.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у дисертації висновки та рекомендації можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій діяльності – для подальшого дослідження проблем кримінально-правової кваліфікації заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом та суміжних кримінально-правових явищ, зокрема обставин, що виключають злочинність діяння, та злочинів проти життя та здоров'я особи;

– у навчальному процесі – під час викладання дисциплін «Кримінальне право України. Загальна частина», «Кримінальне право України. Особлива частина», а також при підготовці підручників, посібників та іншої літератури для юридичних навчальних закладів;

– у правотворчій діяльності – для удосконалення КК України у частині його доповнення статтею про зайняття спортом як обставину, що виключає злочинність діяння (лист-відповідь Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 1 жовтня 2013 № 04-20/12-1976);

– у правозастосовчій діяльності під час кримінальних проваджень, пов'язаних з необхідністю кримінально-правової кваліфікації заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом.

Апробація результатів дисертації. Викладені у дисертації положення обговорено на засіданнях кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Основні з них було оприлюднено на восьми міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових та науково-практичних конференціях, зокрема: «Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 2009 р.), «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2009 р.), «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України» (м. Запоріжжя, 2010 р.), «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2012 р.), «Роль права у забезпеченні законності та правопорядку» (м. Запоріжжя, 2012 р.), «Прогрессивное развитие мировой науки» (м. Донецьк, 2012 р.), «Юридическая наука в XXI веке» (м. Сімферополь, 2013 р.), «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2014 р.).

Публікації. За результатами дисертації опубліковано вісім наукових статей у фахових виданнях з юридичних наук (з них – сім у фахових виданнях України, одна – в іноземному періодичному виданні) та вісім тез доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів і сім пунктів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок, з яких основний текст – 175 сторінок, список використаних джерел (210 найменувань) – 24 сторінки, обсяг додатків – 6 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, його методологічні засади; сформульовано основні наукові положення, що виносяться на захист; вказано практичне значення одержаних результатів та наведено дані щодо їх апробації.

Розділ 1 «Загальні засади кримінально-правового дослідження заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Стан дослідження заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом у науці кримінального права»* узагальнено думки вчених щодо зазначеної проблематики; встановлено, що у доктрині кримінального права домінує точка зору, відповідно до якої заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом за певних умов необхідно визнавати правомірним та оцінювати у площині вчення про обставини, що виключають злочинність діяння. Констатовано наявність низки проблемних питань, що потребують подальшого доопрацювання та вирішення, зокрема: з'ясування місця зайняття спортом у системі обставин, що виключають злочинність діяння; визначення змісту та обсягу умов правомірності досліджуваної поведінки; виокремлення випадків протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом та формулювання правил їх кримінально-правової кваліфікації тощо.

У підрозділі 1.2 *«Межі зайняття спортом як поведінки, під час якої може заподіюватися шкода життю та здоров'ю особи, що підлягає кримінально-правовій оцінці»* окреслено сферу відносин, що становлять об'єкт дослідження. Для визначення меж досліджуваної поведінки запропоновано виділяти два критерії – формальний, що позначає обстановку, де проявляється зайняття спортом (такою обстановкою є спортивні заходи (змагання і навчально-тренувальні заняття)), та змістовний, що відображає характер цієї поведінки (відповідність вчинюваних діянь спортивним правилам). Проведено розмежування зайняття спортом із суміжними видами правомірної поведінки, зокрема встановлено, що фізична культура на відміну від спорту не передбачає змагальності та не пов'язана з можливістю чи необхідністю

заподіяння шкоди у процесі силового протиборства людей, а тому не входить до об'єкта нашого дослідження.

У підрозділі 1.3 «Кримінально-правове регулювання заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом в іноземних державах» виокремлено особливості кримінально-правового регулювання цієї поведінки у державах англо-американського, романо-германського, змішаного та релігійно-звичаєвого типу правових систем. З'ясовано, що у більшості досліджуваних держав заподіяння шкоди життю та (або) здоров'ю особи під час зайняття спортом із дотриманням визначених умов не визнається злочином та оцінюється у межах інституту обставин, що виключають кримінальну відповідальність.

Розділ 2 «Кримінально-правова характеристика правомірного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом у доктринальній системі обставин, що виключають злочинність діяння» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Кримінально-правова природа правомірного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом» визначено підстави виключення кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом. Досліджено природу обставин, що виключають злочинність діяння, під якими запропоновано розуміти сукупність передбачених КК України чи іншими нормативно-правовими актами умов (чинників реальної дійсності), що позбавляють суспільно небезпечне, формально (зовні) схоже зі злочином діяння ознаки кримінальної протиправності, надаючи йому правомірного характеру. З огляду на встановлену відповідність між ознаками родового доктринального поняття обставини, що виключає злочинність діяння, та правомірного заподіяння шкоди під час спортивних заходів, зроблено висновок про необхідність дослідження випадків спричинення шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом у межах саме цього інституту кримінального права.

У підрозділі 2.2 «Місце правомірного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом у доктринальній системі обставин, що виключають злочинність діяння» проведено розмежування зайняття спортом із суміжними обставинами, що виключають злочинність діяння, а саме: діянням, пов'язаним з ризиком, згодою потерпілого, необхідною обороною, крайньою необхідністю, виконанням професійних функцій та обов'язків. З'ясовано, що у доктринальній класифікації обставин, що виключають злочинність діяння, зайняття спортом становить, передбачену іншими, ніж КК України, актами національного законодавства, самостійну обставину, що виключає злочинність декількох однорідних (передбачених Розділом II Особливої частини КК України) діянь, які вчиняються спеціальним

суб'єктом та проявляються у формі реалізації суб'єктивного юридичного права.

Підрозділ 2.3 «Умови правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом» складається із чотирьох пунктів.

У пункті 2.3.1 *«Дозволеність (легальність) виду спорту»* на основі аналізу положень національного законодавства обґрунтовано, що під дозволеністю (легальністю) виду спорту як умовою правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття цією діяльністю слід розуміти внесення у встановленому порядку виду спорту до Реєстру визнаних видів спорту в Україні.

У пункті 2.3.2 *«Дотримання вимог офіційної організованості спортивного заходу»* до вимог офіційної організованості спортивних змагань, дотримання яких є умовою правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом, запропоновано відносити: 1) урегульованість встановленими правилами; 2) здійснення спеціально уповноваженими особами нагляду за дотриманням правил під час його проведення; 3) наявність дозволу (рішення) компетентних суб'єктів на його проведення; 4) відповідність умовам положення (регламенту) спортивних змагань; 5) включення спортивного змагання до відповідних календарних планів фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів. Офіційна організованість спортивних тренувань характеризується такими ознаками: 1) здійснення їх організаторами спортивних заходів; 2) мета – підготовка спортсменів до участі у спортивних змаганнях; 3) проведення за участю кваліфікованого спортивного тренера; 4) дотримання часово-просторових меж проведення цих спортивних заходів.

У пункті 2.3.3 *«Дотримання спортивних правил»* доведено, що складовими дотримання спортивних правил як умови правомірності заподіяння шкоди під час зайняття спортом є: 1) допустимість офіційними правилами спортивних змагань з конкретного виду спорту можливості чи необхідності заподіяння шкоди; 2) суб'єкт (учасник спортивного заходу, уповноважений відповідними спортивними правилами на виконання спортивних прийомів, які можуть призвести до заподіяння шкоди); 3) об'єкт (життя та здоров'я особи); 4) потерпілий (учасник спортивного заходу, стосовно якого відповідно до спортивних правил можуть застосовуватись спортивні прийоми, що спричиняють заподіяння шкоди); 5) форма діяння (дія); 6) спосіб (визначений спортивними правилами метод, порядок, послідовність спортивних рухів та прийомів, які застосовуються для досягнення спортивного результату); 7) наслідки (фізичний біль, різного ступеня тяжкості тілесні ушкодження, смерть особи).

У пункті 2.3.4 *«Згода особи на зайняття спортом»* виокремлено ознаки згоди особи на зайняття спортом як умови правомірності заподіяння шкоди її життю чи здоров'ю під час цієї діяльності, до яких запропоновано

відносити: дійсність згоди (надання фізичною дієздатною особою), усвідомленість (розуміння суспільно небезпечного характеру діяння, на вчинення якого надається згода, та його наслідків), добровільність (відсутність примусу чи обману під час отримання згоди) та наявність (передування згоди у часі обумовленому нею заподіяння шкоди; дотримання форми вияву згоди; наявність факту уявлення та сприйняття згоди її адресатом; можливість відкликання згоди до закінчення обумовленого нею діяння).

У підрозділі 2.4 «Перспективи закріплення правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом у КК України» розроблено проект статті, що передбачає умови правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом, та обґрунтовано доцільність доповнення нею КК України. Відповідна пропозиція надіслана до профільного комітету Верховної Ради України та прийнята до розгляду з подальшим використанням у законопроектній роботі.

Розділ 3 «Кримінально-правова кваліфікація протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Поняття протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом» розкрито зміст та обсяг протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом, під яким пропонується розуміти спричинення цих наслідків із порушенням умов правомірності зазначеної поведінки, зокрема: під час зайняття невизнаними (нелегальними) видами спорту, внаслідок порушення спортивних правил чи вимог офіційної організованості спортивного заходу, а також за відсутності згоди особи на зайняття спортом.

Підрозділ 3.2 «Види протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом та їх кримінально-правова кваліфікація» складається із трьох пунктів.

У пункті 3.2.1 «Кримінально-правова кваліфікація заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття невизнаними в Україні видами спорту або з порушенням вимог офіційної організованості спортивного заходу» розкрито зміст понять «невизнані в Україні види спорту» та «порушення вимог офіційної організованості спортивного заходу»; обґрунтовано, що заподіяння шкоди за цих умов необхідно кваліфікувати як відповідний злочин проти життя та здоров'я особи. Надано кримінально-правову оцінку неправомірним діянням організаторів спортивних заходів, спортивних суддів, тренерів, лікарів, що передували заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом; встановлено випадки, коли за ці діяння настає кримінальна відповідальність або коли вони не визнаються злочинами.

У пункті 3.2.2 «Кримінально-правова кваліфікація заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи внаслідок порушення спортивних правил» доведено,

що заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи внаслідок порушення спортивних правил необхідно визнавати злочином та кваліфікувати з урахуванням психічного ставлення винного до настання суспільно небезпечних наслідків за відповідними статтями Розділу II Особливої частини КК України. Обґрунтовано недоцільність закріплення у КК України спеціальної норми про відповідальність за умисне порушення спортивних правил, що з необережності спричинило заподіяння шкоди життю чи здоров'ю особи. Сформульовано правила кваліфікації невиконання спортивним суддею (тренером) обов'язку зупинити спортивний захід, внаслідок чого один спортсмен заподіяв шкоду життю чи здоров'ю іншого.

У пункті 3.2.3 «Кримінально-правова кваліфікація заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи за відсутності її згоди на зайняття спортом» з'ясовано, що заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом із порушенням її згоди на цю діяльність полягає у спричиненні зазначених наслідків за відсутності її (згоди) ознак (дійсності, усвідомленості, добровільності, наявності) та повинно отримувати кримінально-правову кваліфікацію на загальних підставах як відповідний умисний чи необережний злочин проти життя та здоров'я особи. Виведено правила кваліфікації введення особи в оману, сприяння виникненню у неї помилки, застосування до неї фізичного чи психічного насильства з метою схилити її до зайняття спортом, що передувало заподіяння шкоди її життю чи здоров'ю під час цієї діяльності.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження проблем кримінально-правової характеристики заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом дали змогу зробити низку узагальнюючих висновків теоретичного та практичного характеру, що відображають основні положення роботи, обґрунтовують пропозиції щодо вдосконалення КК України та практики його застосування.

1. Встановлено, що межі зайняття спортом як поведінки, під час якої може заподіюватися шкода життю та здоров'ю особи, що підлягає кримінально-правовій оцінці, визначаються, з одного боку, формами прояву цієї діяльності (спортивними заходами), а з іншого – її змістом (відповідністю спортивним правилам). На цій основі запропоновано авторське визначення поняття «зайняття спортом» як вчинення під час спортивних заходів (змагань або навчально-тренувальних занять) діянь, що дозволені спортивними правилами.

2. З'ясовано, що у кримінальному законодавстві більшості досліджуваних іноземних держав заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом визнається правомірною поведінкою і розглядається у межах інституту

обставин, що виключають злочинність чи караність діяння або кримінальну відповідальність особи за його вчинення. Види та назви цієї обставини залежать від належності держави до того чи іншого типу правових систем світу: в англо-американському типі домінує згода потерпілого та відсутність вини; у романо-германському – дозволеність законом, реалізація законного права та виправданий (професійний) ризик; у змішаному типі прослідковується поєднання зазначених підходів; для релігійно-звичаєвого типу характерними є спеціальні обставини – заподіяння шкоди під час спортивних заходів та зайняття законною чи правомірною професійною діяльністю.

3. Доведено, що за кримінально-правовою природою зайняття спортом відповідає ознакам родового доктринального поняття обставини, що виключає злочинність діяння: 1) становить сукупність умов (чинників реальної дійсності), що обґрунтовують правомірність заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони; 2) обумовлюється положеннями законодавства України; 3) виключає кримінальну протиправність суспільно небезпечного, формально (зовні) схожого зі злочином діяння. Обґрунтовано, що заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом не охоплюється іншими обставинами, що виключають злочинність діяння, зокрема необхідною обороною, крайньою необхідністю, діянням, пов'язаним з ризиком, а також існуючими у доктрині кримінального права обставинами – згодою потерпілого і виконанням професійних функцій та обов'язків. Відтак зроблено висновок, що зайняття спортом є самостійною обставиною, що виключає злочинність діяння.

4. Виокремлено умови правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом, до яких запропоновано відносити: 1) дозволеність (легальність) виду спорту; 2) дотримання вимог офіційної організованості спортивного заходу; 3) дотримання спортивних правил; 4) згоду особи на зайняття спортом. Ґрунтуючись на результатах дослідження національного законодавства, наукової літератури, з огляду на іноземний досвід кримінально-правового регулювання заподіяння шкоди під час зайняття спортом, розроблено проект статті, яка містить конститутивні ознаки зайняття спортом як обставини, що виключає злочинність діяння, запропоновано доповнити нею КК України та викласти у такій редакції:

Стаття № ... Зайняття спортом

1. Не є злочином дія спортсмена чи іншого учасника спортивного заходу, вчинена під час зайняття спортом, що заподіяла шкоду життю чи здоров'ю іншої особи, яка бере участь у цьому заході, якщо при цьому було дотримано умов правомірності заподіяння такої шкоди.

2. Заподіяння шкоди життю чи здоров'ю особи під час зайняття спортом визнається правомірним, якщо вид спорту у встановленому порядку визнаний в Україні; завдання шкоди відбулося з дотриманням спортивних

правил та вимог офіційної організованості спортивного заходу; за умови, що особа, якій була заподіяна шкода, надала згоду на зайняття цим видом спорту.

5. Сформульовано правила кримінально-правової кваліфікації протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом:

– заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття невизнаними в Україні видами спорту та (або) за відсутності офіційної організованості спортивного заходу необхідно кваліфікувати з урахуванням психічного ставлення винного до суспільно небезпечних наслідків та конкретних обставин справи за ст.ст. 115, 116, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128 КК України. Водночас встановлено, що: 1) допуск організатором спортивного заходу, тренером чи лікарем до занять спортом особи, яка не відповідає вимогам, що ставляться до учасників спортивного заходу, не перебуває у необхідному причиновому зв'язку із суспільно небезпечними наслідками у вигляді шкоди її життю чи здоров'ю, які настали під час цього заходу; 2) до кримінальної відповідальності повинні притягатися відповідні особи за порушення ними правил техніки безпеки проведення спортивного заходу, що з необережності спричинило завдання шкоди життю чи здоров'ю його учасників;

– умисне порушення спортивних правил, що спричинило заподіяння шкоди життю чи здоров'ю особи, за умови встановлення умислу щодо настання цих наслідків, слід кваліфікувати за ст.ст. 115, 116, 118, 121, 122, 123, 124, 125, 126 КК України; умисне чи необережне порушення спортивних правил, що з необережності спричинило заподіяння шкоди життю чи здоров'ю особи, має кваліфікуватись за ст.ст. 119, 128 КК України; заподіяння внаслідок порушення спортивних правил шкоди іншому, ніж життя чи здоров'я особи, об'єкту кримінально-правової охорони, слід кваліфікувати за статтями КК України, що передбачають відповідальність за фактично вчинене. Обґрунтовано, що кримінальній відповідальності повинні підлягати спортивні судді та тренери за невиконання ними обов'язку зупинити у визначених випадках спортивний захід, внаслідок чого один спортсмен заподіяв шкоду життю чи здоров'ю іншого;

– порушення згоди особи на зайняття спортом як умови правомірності заподіяння шкоди її життю чи здоров'ю під час цієї діяльності полягає у спричиненні зазначених наслідків за відсутності її (згоди) ознак (дійсності, усвідомленості, добровільності та наявності) та має кваліфікуватись із урахуванням психічного ставлення винного до суспільно небезпечних наслідків та конкретних обставин справи за ст.ст. 115, 116, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128 КК України. Доведено, що кримінальній відповідальності має підлягати застосування до особи насильства, обману, вчинення дій,

спрямованих на виникнення у неї помилки, з метою схилити її до зайняття спортом, після чого внаслідок її участі у цій діяльності їй було завдано шкоду.

Результати проведеного дослідження можуть використовуватись для удосконалення КК України, практики його застосування, а також для подальшого розвитку вчення про обставини, що виключають злочинність діяння, та наукових основ кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сибаль О. Б. До питання про місце «зайняття спортом» у системі обставин, що виключають злочинність діяння / О. Б. Сибаль // Наукові записки Львівського університету бізнесу і права. – 2011. – № 7. – С. 259–265.

2. Сибаль О. Б. Кримінально-правова характеристика підстав вчинення правомірного діяння, пов'язаного із завданням шкоди під час спортивних заходів / О. Б. Сибаль // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. – 2012. – № 56. – С. 417–425.

3. Сибаль О. Б. До питання про розмежування понять «фізична культура» і «спорт» у контексті кримінально-правової оцінки заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом / О. Б. Сибаль // Держава та регіони. Серія: Право. – 2012. – № 3. – С. 163–167.

4. Сибаль О. Б. Соціально-історична обумовленість кримінально-правової регламентації заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час спортивних заходів / О. Б. Сибаль // Правничий вісник університету «КРОК». – 2012. – № 12. – С. 101–107.

5. Сибаль О. Б. Особливості кримінально-правової регламентації заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом в іноземних державах / О. Б. Сибаль // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2012. – № 24. – С. 451–461.

6. Сибаль О. Б. Кримінально-правова кваліфікація протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом / О. Б. Сибаль // Науковий вісник Херсонського державного університету (Серія «Юридичні науки»). – 2014. – № 2. – Т. 4. – С. 50–55.

7. Сибаль О. Б. Кримінально-правова природа правомірного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом / О. Б. Сибаль // Право і суспільство. – 2014. – № 6-2. – С. 187–192.

8. Сибаль О. Б. Занятие спортом как обстоятельство, исключающее преступность деяния в уголовном праве Украины / О. Б. Сибаль // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и

искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2013. – № 5. – Ч. 2. – С. 187–189.

9. Сибаль О. Б. Дотримання правил проведення спортивних заходів як умова правомірності заподіяння шкоди життю і здоров'ю у спорті / О. Б. Сибаль // Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса, 2009. – С. 228–231.

10. Сибаль О. Б. Кримінально-правові аспекти відмежування заподіяння шкоди життю і здоров'ю під час спортивних заходів від діяння, пов'язаного з ризиком / О. Б. Сибаль // Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13–14 листопада 2009 р.): у 4 ч. – Частина четверта: Кримінальне право. Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Кримінальний процес. Криміналістика. Судова експертиза. – Хмельницький, 2009. – С. 93–95.

11. Сибаль О. Б. Згода потерпілого як умова правомірності заподіяння шкоди життю і здоров'ю під час спортивних заходів / О. Б. Сибаль // Тенденції та пріоритети реформування законодавства України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 13 березня 2010 р.): у 2 ч. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2010. – Ч. 2. – С. 140–141.

12. Сибаль О. Б. Окремі питання розмежування обставин, що виключають злочинність діяння, із суміжними кримінально-правовими поняттями / О. Б. Сибаль // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XVIII регіональної науково-практичної конференції, 26–27 січня 2012 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. – С. 332–335.

13. Сибаль О. Б. Кримінально-правова характеристика складу правомірного вчинку, пов'язаного із заподіянням шкоди правам та законним інтересам особи під час зайняття спортом / О. Б. Сибаль // Роль права у забезпеченні законності та правопорядку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 31 серпня 2012 р. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. – С. 90–92.

14. Сибаль О. Б. Суб'єкт правомірного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом / О. Б. Сибаль // Прогрессивное развитие мировой науки: материалы второй международной научной конференции, 1–3 сентября 2012 г. // Научный журнал «Аспект». – Донецк: Цифровая типография, 2012. – С. 25–26.

15. Сибаль О. Б. Перспективи закріплення правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом у КК України / О. Б. Сибаль // Юридическая наука в XXI веке: перспективные и приоритетные направления исследований: материалы международной научно-практической

конференції, 13–14 вересня 2013 г. – Симферополь: Юридическая мысль, 2013. – С. 106–109.

16. Сибаль О. Б. Деякі питання кримінальної відповідальності організаторів спортивних заходів, спортивних суддів, тренерів та лікарів за заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом / О. Б. Сибаль // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XX звітної науково-практичної конференції, 6–7 лютого 2014 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. – С. 327–330.

АНОТАЦІЯ

Сибаль О. Б. Кримінально-правова характеристика заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2015.

Дисертація присвячена теоретико-прикладним аспектам кримінально-правової характеристики заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом. Окреслено межі зайняття спортом як поведінки, під час якої може заподіюватися шкода життю та здоров'ю особи, що підлягає кримінально-правовій оцінці. Вивчено іноземний досвід кримінально-правового регулювання заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом. Встановлено, що за кримінально-правовою природою правомірне заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом належить до інституту обставин, що виключають злочинність діяння. До умов правомірності заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом запропоновано відносити: дозволеність (легальність) виду спорту, дотримання спортивних правил та вимог офіційної організованості спортивного заходу, а також згоду особи на зайняття спортом. Виокремлено випадки протиправного заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом та сформульовано правила їх кримінально-правової кваліфікації.

На підставі отриманих під час дослідження результатів підготовлено пропозиції щодо удосконалення КК України та практики його застосування.

Ключові слова: заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи; зайняття спортом; кримінально-правова характеристика; обставини, що виключають злочинність діяння; умови правомірності; спортивні правила; згода потерпілого.

АННОТАЦИЯ

Сыбаль О. Б. Уголовно-правовая характеристика причинения вреда жизни и здоровью человека во время занятия спортом. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины, Львов, 2015.

Диссертация посвящена теоретико-прикладным аспектам уголовно-правовой характеристики причинения вреда жизни и здоровью человека во время занятия спортом. Установлено, что пределы занятия спортом как поведения, во время которого может причиняться вред жизни и здоровью человека, что подлежит уголовно-правовой оценке, определяются, с одной стороны, формами проявления этой деятельности (спортивными мероприятиями), а, с другой, – ее содержанием (соответствием спортивным правилам). На этой основе под занятием спортом предложено понимать совершение во время спортивных мероприятий (соревнований или учебно-тренировочных занятий) деяний, которые разрешены спортивными правилами. Выделены особенности уголовно-правового регулирования данного поведения в государствах англо-американского, романо-германского, смешанного и религиозно-традиционного типа правовых систем. Выяснено, что в большинстве исследуемых стран причинение вреда жизни и (или) здоровью человека при занятии спортом с соблюдением определенных условий не признается преступлением и оценивается в пределах института обстоятельств, исключающих уголовную ответственность.

Доказано, что по своей уголовно-правовой природе занятие спортом соответствует признакам родового доктринального понятия обстоятельства, исключающего преступность деяния, а именно: 1) составляет совокупность условий, обосновывающих правомерность причинения вреда объекту уголовно-правовой охраны; 2) обуславливается положениями законодательства Украины; 3) исключает уголовную противоправность общественно опасного, формально (внешне) похожего на преступление деяния. Обосновано, что это поведение не охватывается другими обстоятельствами, исключающими преступность деяния, в частности необходимой обороной, крайней необходимостью, действием, связанным с риском, а также существующими в доктрине уголовного права обстоятельствами – согласием потерпевшего и выполнением профессиональных функций и обязанностей. На этом основании сделан вывод, что занятие спортом является самостоятельным обстоятельством, исключающим преступность деяния.

К условиям правомерности причинения вреда жизни и здоровью человека при занятии спортом предложено относить: разрешенность (легальность) вида спорта; соблюдение спортивных правил и требований официальной организованности спортивного мероприятия; согласие лица на

занятие спортом. Разработан проект статьи, содержащей конститутивные признаки занятия спортом как обстоятельства, исключающего преступность деяния, и обоснована целесообразность дополнения ею УК Украины.

Сформулированы правила уголовно-правовой квалификации противоправного причинения вреда жизни и здоровью человека при занятии спортом. Доказано, что причинение вреда жизни и здоровью лица при занятии непризнанными в Украине видами спорта и (или) при отсутствии официальной организованности спортивного мероприятия необходимо квалифицировать с учетом психического отношения виновного к общественно опасным последствиям и конкретных обстоятельств дела по статьям 115, 116, 118, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128 УК Украины.

Обосновано, что причинение вреда жизни и здоровью человека вследствие нарушения спортивных правил необходимо признавать преступлением и квалифицировать с учетом психического отношения виновного к наступлению общественно опасных последствий по соответствующим статьям Раздела II Особенной части УК Украины «Преступления против жизни и здоровья лица». Предоставлено уголовно-правовую оценку неправомерным деяниям организаторов спортивных мероприятий, спортивных судей, тренеров, врачей, предшествовавших причинению вреда жизни и здоровью человека при занятии спортом; определено случаи, когда эти деяния влекут уголовную ответственность или не признаются преступлениями.

Установлено, что нарушение согласия лица на занятие спортом как условия правомочности причинения вреда его жизни или здоровью во время этой деятельности заключается в причинении указанных последствий при отсутствии его (согласия) признаков (действительности, осознанности, добровольности и наличия) и должно квалифицироваться с учетом психического отношения виновного к общественно опасным последствиям и конкретных обстоятельств дела как соответствующее умышленное или неосторожное преступление против жизни и здоровья человека.

Ключевые слова: причинение вреда жизни и здоровью человека; занятие спортом; уголовно-правовая характеристика; обстоятельства, исключающие преступность деяния; условия правомочности; спортивные правила; согласие потерпевшего.

ANNOTATION

Sybal' O. Criminal characterization of the harm to life and health of a person during sports activities. – Published as manuscript.

Thesis on scientific degree of Candidate of Legal Sciences on speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2015.

The thesis concerns theoretical and practical aspects of criminal characterization of the harm to life and health of a person during sports activities. The author outlines the scope of sports activities as behaviour subject to criminal assessment, which can cause the harm to life and health of a person. Foreign experience of legal regulation of the harm to life and health of a person during sports activities is researched. It is established that the criminal nature of the lawful infliction of harm to life and health of a person during sports activities belongs to criminal defences. The following conditions of legality of the harm to life and health of a person during sports activities are proposed: permissibility (legality) of the sport, compliance with the sport rules and requirements of the formal organization of a sporting event, as well as the consent of a person to engage in sports activity. The author determined cases of wrongful harm to life and health of a person during sports activities and formulated rules of its qualification as a crime.

Based on the results of the thesis, proposals to improve the Criminal Code of Ukraine and its application are expressed.

Key words: harm to life and health of a person, sports activities, criminal characterization, criminal defences, conditions of legality, sports rules, consent.

